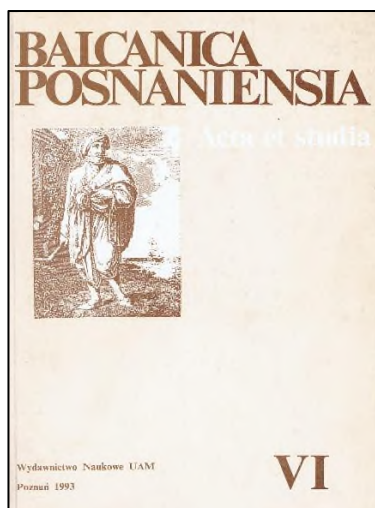

Misterski Henryk, *Paralele leksykalne rumuńsko-albańskie*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et studia” 1993, t. 6, s. 345–354.

<https://doi.org/10.14746/bp.1993.6.20>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54910>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersytet
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

PARALELE LEKSYKALNE RUMUŃSKO-ALBAŃSKIE

HENRYK MISTERSKI

ABSTRACT. Misterski Henryk, *Paralele leksykalne rumuńsko-albańskie* (Rumanian-Albanian lexical parallels). Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, VI, Adam Mickiewicz University Press, Poznań 1993, pp. 345-354. ISBN 83-232-0420-9. ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

About 100 words in the Rumanian language show analogies to the Albanian language, however, not all these words occur in the Arumunian and Meglenoromunian dialects. The present state of studies on the origins of the linguistic relationships in the Balkan Peninsula does not allow a univocal interpretation of Rumanian-Albanian lexical parallels. They can be explained through "genetic" kinship, neighbourhood or mutual influences between the Illyrian and Thracian language as a substrate of the Rumanian language.

Henryk Misterski, Instytut Filologii Romańskiej Uniwersytetu Adama Mickiewicza (Institute of Romanic Philology, Adam Mickiewicz University), al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań, Polska – Poland.

Język rumuński niezależnie od rodowodu łacińskiego, obok cech leksykalnych i morfo-syntaktycznych wspólnych dla wszystkich języków romańskich, posiada wiele cech odrębnych, które w sposób zdecydowany wyróżniają go na mapie Romanii. Powodem takiego stanu rzeczy jest ewolucja historyczna języka rumuńskiego, odmienna od pozostałych języków romańskich. Godzi się w tym miejscu przytoczyć i przypomnieć kilka istotnych faktów.

Język rumuński rozwijał się na olbrzymiej przestrzeni zromanizowanej, karpacko-naddunajskiej, obejmującej prowincję Dację północno-naddunajską, a więc Oltenię, Banat i Siedmiogród (Ardeal), oraz Muntenię (Wołoszczyzna) i południową Mołdawię, a w kierunku zachodnim prowincje, które administracyjnie pozostawały w ścisłym związku z Dacją, tzn. Panonię, Dardanię i dwie Mezje¹.

Trudno dzisiaj o jednoznaczną odpowiedź na pytanie, kim byli twórcy cywilizacji na przedstawionym terytorium. Mogli być nimi Trakowie, szczególnie zaś ich północne odgałęzienie, tj. Dako-Getowie, lub też inna populacja współczesna Dako-Getom.

¹ A. Rosetti (red.), *Istoria Limbii române*, Bucureşti 1968, s. 77-78.

Specjaliści tego problemu są zgodni co do jednego, że Dako-Getowie zamieszkiwali terytorium karpacko-naddunajskie począwszy od 1800 r. przed naszą erą². Dotychczasowe odkrycia i wykopaliska archeologiczne każą przypuszczać, iż Dakowie względnie Getowie posiadali wysoko rozwiniętą cywilizację. Pierwsi zamieszkiwali północną, a drudzy południowo-wschodnią część terytorium karpacko-naddunajskiego, a wedle świadectwa starożytnego historyka Strabona – mówili tym samym językiem³.

Jednakże zasadniczym czynnikiem, który ostatecznie zdecydował o charakterze języka rumuńskiego jako języka romańskiego, była bez wątpienia kolonizacja Dacji przez Rzymian. Trwała ona krótko, bo zaledwie ok. 170 lat, a więc przez okres niespełna dwóch wieków (106-275 r.). Trzeba podkreślić, że proces romanizacji Dacji – chociaż krótkotrwały – okazał się procesem skutecznym. W wyniku panowania rzymskiego powstał naród rumuński, zaś pod koniec VII i z początkiem VIII wieku wyodrębnił się w związku z ustaniem wpływów łaciny klasycznej na język mówiony – język rumuński⁴.

Dacja zdobyta przez Trajana na początku II wieku i zaludniona legionistami rzymskimi znalazła się wkrótce w sytuacji, która nie mogła jej zagwarantować bezpieczeństwa granic. W zaistniałej sytuacji legionści wycofują się na południe od Dunaju, a dzisiejsza Rumunia, jak wiadomo, usytuowana jest na północ od Dunaju. Samo położenie geograficzne Rumunii miało decydujący wpływ na kierunek i charakter ewolucji języka rumuńskiego.

Jak wiadomo, kraje romańskie stanowiły rozległe terytorium: Półwysep Iberyjski, Francję, część Belgii, zachodnio-południowe kraje alpejskie, Włochy i Rumunię. Jeśli chodzi o Dację – była to jedyna prowincja zromanizowana w części wschodniej imperium i jednocześnie pierwsza, która została utracona.

Wycofywanie legionów, a także administracji rzymskiej, powoduje znaczne osłabienie Dacji. Kiedy zaś w roku 230 naszej ery zagrażają prowincji Gotowie – Aurelian decyduje się na wycofanie wojska i całej administracji. W ciągu roku 272 Rzymianie opuszczają Dację Parolisensis i Dację Apulensis, zaś w ciągu roku 275 część południową, tzn. Dację Malvensis. Oczywiście większość zromanizowanych Daków pozostaje na miejscu, dostając się pod panowanie Gotów. Kiedy w roku 375 Dację pustoszą Hunowie, sytuacja prowincji staje się niezwykle poważna, ale proces romanizacji trwa do końca VI wieku, głównie na południe i północ od Dunaju.

Wreszcie w VI wieku jako ostatni pojawiają się Słowianie w północnej części Dunaju, jak i przy ujściu rzeki. Na ogół uważa się, że terenem gdzie doszło do kontaktu Słowian z ludnością zromanizowaną, były obszary na północ, jak i na południe od Dunaju⁵.

² E. Petrovici, *Istoria poporului român oglindită în toponimie*, București 1964, s. 5.

³ Ibidem, s. 6.

⁴ H. Mistowski, *Recepcja polskich zapożyczeń leksykalnych w „Dokumentach słowiańsko-moldawskich”*, Poznań 1976, s. 10.

⁵ Rosetti, o.c., s. 286.

W zaistniałej sytuacji w ciągu wieku VI i VII dochodzi do zmieszania się ludności zromanizowanej z ludnością słowiańską, a decydujący w procesie asymilacji Słowian okazał się język. W tym przypadku Słowianie odegrali tę samą rolę, co ludy germańskie na Zachodzie. Bilingwizm rumuńsko-słowiański jest procesem długotrwałym, sięgającym co najmniej XVI wieku, a wpływ słowiański na język rumuński jest klasycznym przykładem superstratu.

W tym miejscu należy zasygnalizować jeszcze jedną, bardzo istotną cechę języka rumuńskiego. Otóż język rumuński jako język romański wysunięty najdalej na wschód, ale zachowujący strukturę łacińską, został uznany także za język bałkański, który obok języka albańskiego, nowogreckiego, bułgarskiego, serbskiego i tureckiego wszedł w skład bałkańskiej „ligi językowej”⁶. Samo zaszeregowanie języka rumuńskiego do „ligi bałkańskiej” jest uzasadnione położeniem geograficznym i długotrwałym obcowaniem lub też graniczeniem tego języka z wymienionymi wyżej językami. Tak więc język rumuński jest jedynym językiem romańskim w grupie języków bałkańskich, a dialekt arumuński (Aromână), zwany także macedorumuńskim (Macedoromână) jest używany w Jugosławii, Albanii, Grecji i Bułgarii.

Nie ulega dzisiaj najmniejszej wątpliwości, że języki bałkańskie mają wiele elementów leksykalnych wspólnych, które przenikały do poszczególnych języków. Było to możliwe dzięki temu, że ludy Półwyspu Bałkańskiego, np. Rumuni i Albańczycy, zajmując się wypasem owiec, przemierzały znaczne przestrzenie, kontaktując się między sobą. Jednakże – jak zauważa lingwista rumuński A. Rosetti – obecność w języku rumuńskim pewnej liczby wyrazów, które odnajdujemy w języku albańskim, niekoniecznie trzeba wyjaśniać poprzez kontakty praprzodków rumuńskich z albańskimi, lecz poprzez wspólne kryterium, tj. pozostawienie przez język staroalbański śladów w słownictwie zromanizowanej populacji naddunajskiej. Jest dostatecznie dużo dowodów na to, kontynuuje Rosetti, aby przyjąć, że terytorium lingwistyczne praprzodków Albańczyków rozciągało się również na północy ich aktualnego terytorium, a zatem przodkowie Albańczyków byli sąsiadami przodków rumuńskich⁷.

W tej sytuacji język rumuński powinien posiadać elementy pochodzenia autochtonicznego, jednakże trwające od wieków ich poszukiwania nie przyniosły zadowalających wyników. Ciągłe brakuje bowiem dokładnych danych o językach, jakimi posługiwały się populacje tubylcze podbite przez Rzymian we wschodniej części Cesarstwa, a więc tam gdzie należy szukać początków języka rumuńskiego. W tej sytuacji odwołano się do analogii za pomocą języka albańskiego. Wspomniane bowiem populacje składały się w większości z plemion trackich, Albańczycy zaś – jak się na ogół sądzi – są kontynuatorami grup etnicznych tego samego pochodzenia. Ta właśnie okoliczność pozwala na

⁶ H. Misterski, *Sufiksacja w języku rumuńskim*, Poznań 1987, s. 16.

⁷ Rosetti, o.c., s. 279.

identyfikację niektórych słów pochodzenia autochtonicznego w języku rumuńskim pod warunkiem, że występują one również w języku albańskim⁸. Niezaprzeczalny jest również fakt, że obecność pasterzy rumuńskich odnotowano na początku wieku XIII i w ciągu wieku XIV w Albanii, Epirze i w Tracji⁹.

Trzeba więc wyraźnie podkreślić, że substrat języka rumuńskiego niesie za sobą wiele problemów skomplikowanych. Największą trudność stanowi problem słabego zaświadczenia języka dackiego, a właściwie zupełny brak jego atestacji.

Konfrontacji elementów leksykalnych pochodzących z substratu dokonuje się w języku rumuńskim na podstawie w zasadzie dwu kryteriów:

1) na stwierdzeniu braku ich we wszystkich językach, z których język rumuński mógłby je przejąć; w grę wchodzi więc języki: łaciński, grecki, turecki, węgierski i języki słowiańskie,

2) na porównaniu lateralnym z odpowiednimi wyrazami albańskimi¹⁰.

Oczywiście kryteria powyższe zawierają szereg luk, niosą też za sobą pewne niezgodności. Otóż liczba wyrazów rumuńskich o nieznanym względnie niepewnej etymologii w słowniku języka rumuńskiego waha się od 10-15%, podczas gdy elementy porównywalne tylko z językiem albańskim ograniczają się do ok. 100 wyrazów¹¹. Niektórzy badacze podwajają tę liczbę.

Poszczególne wyrazy rumuńskie porównywalne z językiem albańskim reprezentują wiele pól semantycznych, chociaż zdecydowanie przeważają terminy, które są związane z pasterstwem, rolnictwem, przyrodą, fauną i florą. Na szczególną uwagę zasługują terminy rolnicze i pasterskie, zwłaszcza że większość terminologii pasterskiej i rolniczej w języku rumuńskim jest pochodzenia słowiańskiego.

W niniejszym referacie opieram się na zestawie terminów porównywalnych w obu językach opracowanym przez lingwistę rumuńskiego A. Rosettiego¹². Inny zestaw jest autorstwa również cytowanego lingwisty C. Poghirc, jednakże zawiera on wiele niejasności natury formalnej i etymologicznej.

Niektóre z proponowanych terminów, które przytaczam, nie zostały zamieszczone w DLRM (*Dictionarul Limbii Române Moderne*, București 1958). Często też porównywalność według wskazań DLRM odnosi się do 2 języków, jak np. w przypadku wyrazu *balegă* i jego wariantu *baligă* (lajno) do serb. *balegă* i alb. *bagëfë*. Na wyróżnienie zasługują wreszcie te wyrazy, które

⁸ J. Jordan, *Lexicul limbii române*, București 1964, s. 17.

⁹ Rosetti, o.c., s. 204.

¹⁰ C. Poghirc, *Limba română în lumina lingvisticii indoeuropene* (Universitatea din București; Cursurile de vară și colocviile științifice de limba, literatura, istoria și ăarta poporului român), București, s. 25.

¹¹ Ibidem, s. 25.

¹² Zob. Rosetti, o.c., podrozdział: Elementele vocabularului comun românei și albanezei, s. 264-276.

z języka rumuńskiego przeszły do języka polskiego: *strungă* (strąga, dojarnia) i *vatră* (palenisko góralskie)¹³. Zastanawia również fakt, że A. Rosetti nie uwzględnił tak popularnych terminów, jak np.: *pălărie* (kapelusz) por. alb. *pëllare*, *curma* (przecinać) por. alb. *kurmue* (czasownik, który ma w języku rumuńskim wiele derywatów), czy też rzeczownika *mătrăgună* (pokrzyk, wilcza jagoda = łac. *Atropa belladonna*) por. alb. *matërgonë* < gr.

Porównywalny zestaw słownictwa rumuńsko-albańskiego w porządku alfabetycznym: *abur*, rz.m. (para, opar), por. alb. *avull*, *agea*, rz.ż. (warsztat tkacki lub ława jako część składowa warsztatu tkackiego), por. alb. *ragal*, *baci*, rz.m. (baca), por. alb. *bac*, *balaur*, rz.m. (lud. mit. smok) por. alb. *bollë*, *balegă* i wariant *baligă*, rz.ż. (łajno), por. alb. *baigë*, *bagjë*, *bagëljë*, *bahtë*, rz.ż. (sadzawka), por. alb. *balhtë*, *barză*, rz.ż. (ornit. bocian) por. alb. *bardhë*, *bască*, rz.ż. (wełna owcza), por. alb. *baskë*, *bîlc*, rz.n. (targ), por. alb. *pellg* – *pellk*¹⁴, *bîz*, wykrz. (krzyk pasterza wzywającego owce), por. alb. *berr*, *brad*, rz.m. (jodła, choinka), por. alb. *bredh*, *brîu*, rz.n. (pas lub rodzaj tańca), por. alb. *brez*, *buc*, rz.m. (plewa lniana lub konopna), por. alb. *byc*¹⁵, *bucurie*, rz.ż. (radość), por. alb. *bukurë*, *bunget*, rz.n. (knieja, gęstwina), por. alb. *bunk*, *buză*, rz.ż. (warga), por. alb. *buzë*, *căciulă* (czapka futrzana), por. alb. *kësulë*, *călbeară*, rz.ż. (choroba wśród owiec), por. alb. *këlbazë* względnie *gëlbazë*, *căpușă*, rz.ż. (kleszcz), por. alb. *këpushë*, *cătun*, rz.n. (przysiółek), por. alb. *katunt*, *ceafă*, rz.ż. (kark), por. alb. *qafë*, *cioară*, rz.ż. (wrona), por. alb. *sorrë*, *cioc*, rz.n. (dziób), por. alb. *çok*, *ciucă*, rz.ż. (wzgórze, pagórek), por. alb. *çukë*, *ciuf*, rz.m. (tropot konia), por. alb. *çupë*, *ciump*, rz.n. (pień drzewa, ogarek), por. alb. *thump*, *ciupi*, czas. (szczypać), por. alb. *çupis*, *ciut*, przym. (bezrogi), por. alb. *shut*, *coăcază*, rz.ż. (krzak porzeczeki), por. alb. *kogë* (+ dem. – ze), *copil* (dziecko), por. alb. *kopil*¹⁶, *curpen* (bot. wić, witka), por. alb. *kulpër*, *kurpul*, rz.m., oraz *kulpërë*, rz.ż., *cursă*, rz.ż. (łapka, pułapka, np. na myszy), por. alb. *kurthë*, *druete*, rz.m. (gruba i krótka deska), por. alb. *dru*, l.mn. *druhtë*, *droaie*, rz.ż. (zgraja), por. alb. *droe*, *fărîmă*, rz.ż. (okruch, okruszyna), por. alb. *thërrimë*, *fluier*¹⁷, rz.n. (fujarka), por. alb. *fļojere*, *gard*, rz.n. (plot), por. alb.

¹³ Obszerniej na ten temat pisałem w artykule: *Des mots "watra" et "straga" en polonais*, *Studia Romanica Posnaniensia*, V, Poznań 1979, s. 73-76.

¹⁴ DLRM wskazuje na etymologię węgierską: *bolcsu*.

¹⁵ DLRM podaje albańską formę: *buk*.

¹⁶ Zob. w języku rumuńskim: *copil din flori* = dziecko zrodzone z kwiatów, dziecko nieślubne, *copil de trupă* = syn pułku, *copilă* (dziewczynka), *copilandră* (podłotek), *copilandru* (chłopak), *copilăș* (zdobn. dzieciątko), *copilăresc* (przym. dziecięcy), *copilărește* (przysł. dziecięcinie), *copilărie* (dzieciństwo), *copilăros* (przym. i przysł. dziecięcinny, -nie); *copilări* (czas. spędzać dzieciństwo).

¹⁷ Na temat terminu 'fujarka' w języku polskim jako konsekwencji wpływów rumuńskich, zob. m.in.: A. Brückner, *Wpływy języków obcych*, w: *Język polski i jego historia*, I, Kraków 1915, s. 147; S. Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen*, I, Wien 1914, s. 273; M. Mitu, *Etimologii Românești în Dicționarul Limbii Polone*, Extras din *Romanoslavica*, XII, București 1965, s. 79.

gardh, *gata*, przysł. (gotowe), por. alb. *gat*, *ghimpe*, rz.m. (kolec, ciecierz), por. alb. *gjem̃b*, *ghionoate*, rz.ż. (dzieciół), por. alb. *gjon*, *ghiuj*, rz.m. (reg. stary człowiek), por. alb. *gjysh*, *gogă* (dziad, dziadyga, straszycło, termin używany w Oltenii), por. alb. *gogë*, *grapă*, rz.ż. (brona), por. alb. *grop*, *gresie*, rz.ż. (osełka), por. alb. *gërresë*, *groapă*, rz.ż. (jama, grób), por. alb. *gropë*, *grumaz*, rz.m. i n. (kark), por. alb. *gurmaz*, *grunz*, rz.m. i n. (gruda, bryła), por. alb. *grundë*, *gușă*, rz.ż. (podgardle), por. alb. *gushë*, *hamës*, rz.m. i przym. (nienasycony, głodny), por. alb. *hamës*, *jumătate*¹⁸, rz.ż. (połowa, pół), por. alb. *gjymës*, *lete*, przysł. (pomatu), por. alb. *ilechtë*, *leurdă*, rz.ż. (bot. czosnek niedźwiedzi), por. alb. *hudhër* i bułg. *levurda*, *măgură*¹⁹, rz.ż. (pagórek, wzgórze), por. alb. *magule*, *mal*, rz.n. (brzeg), por. alb. *mal*, *mare*²⁰, przym. (wielki), por. alb. *i math*, oraz *i mall*, *marăr*, rz.m. (koper ogrodowy), por. alb. *maraj*, *mazăre*, rz.ż. (groch), por. alb. *modhullë*, *mos*, rz.m. (starzec, dziad), por. alb. *motohë*, *moshë*, *mugur*, rz.m. (bot. pączek), por. alb. *mugull*, *murg*, przym. (brązowy, brunatny, gniady), por. alb. *murg*²¹, *mușcoi*, rz.m. (apretura, materiał), por. alb. *mushk*, *năpîrcă*, rz.ż. (zool. padalec), por. alb. *nëperkë*, *noian*, rz.m. (bezmier, otchłań), por. alb. *ujë*, *părău*, *pîrău*, rz.n. (strumień), por. alb. *përrua*, *pupăză*, rz.ż. (ornit. dudek), por. alb. *pupë*, *rînză*, rz.ż. (lud. żołądek), por. alb. *rëndës*, *sarbăd*, przym. (kwaśny), por. alb. *i thartë*, *i tharbët*, *scăpara*, czas. (krzesać), por. alb. *shkrepe*, *scrum*, rz.n. (popiół), por. alb. *shkrumb*, *sîmbure*, rz.m. (jądro, pestka), por. alb. *thumbëz*, *thumbulë*, *spînz*, rz.m. (bot. ciemiernik), por. alb. *shpendër*, *spuză*, rz.ż. (gorący popiół), por. alb. *shpuzë*, *strepede*, rz.ż. (roztocz, larwa), por. alb. *shtrep*, *strungă*, rz.ż. (strąga, dojarnia), por. alb. *shtungë*, *șopîrlă*, rz.ż. (jaszczurka), por. alb. *shapi*, *știră*, rz.ż. (bot. szarlat), por. alb. *shtjerrë*, *șap*, rz.m. (koziół), por. alb. *cap*²², *cjap*, *țarc*, rz.n. (paster. kozar), por. alb. *thark*, *țeapă*, rz.ż. (pal), por. alb. *thep*, *urdă*, rz.ż. (paster. urda), por. alb. *udhos*, *vatră*, rz.ż. (palenisko), por. alb. *vatrë*, *viezură*, rz.m. (borsuk), por. alb. *vjedhull*²³, *zară*, rz.ż. (maślanka), por. alb. *dhallë*, *zgardă*, rz.ż. (obroża), por. alb. *shkardhë*.

UWAGI NATURY FONETYCZNEJ

Przytoczone powyżej terminy z języka rumuńskiego i albańskiego posiadają na ogół identyczną formę fonetyczną w interesujących nas językach, żeby przytoczyć chociażby takie przykłady, jak: *căpușă* – alb. *këpushë*, *cioc* – alb. *çok*, *vatră* – alb. *vatrë* czy też *buc* – alb. *buk*.

¹⁸ DLRM wyjaśnia jako *medietas* + alb. *gjymës*.

¹⁹ Zob. w toponimii polskiego Podhala nazwy 'Magura' i 'Magurka'.

²⁰ Słowniki rumuńskie wskazują na łacińskie pochodzenie – *mas*, *maris*.

²¹ DLRM podaje: *murk*.

²² Poghiric, o.c., podaje formę alb. *șap*.

²³ Poghiric, o.c., podaje formę alb. *vjedhullë*.

Innym razem sytuacja nie jest już tak jasna i nastęcza wiele problemów, jak w przypadku *leurdā* – alb. *hudhër*, lub *abur* – alb. *avull*.

Nie ulega wątpliwości w chwili obecnej, iż nauka nie dysponuje żadnymi kryteriami, aby określić, że niektóre terminy wymienione powyżej derywują w języku rumuńskim z języka albańskiego lub odwrotnie²⁴. Faktem jest również to, że terminy w obu językach pochodzą z jakiegoś języka, którym posługiwano się ongiś na Półwyspie Bałkańskim, a który swoje ślady pozostawił w słownictwie języka rumuńskiego.

Dzisiaj można domniemywać, że językiem tym był język tracki, a konfrontując terminy rumuńskie z albańskimi – wyjaśniamy je poprzez wspólne kryterium. Prawdą jednak jest i to, że nie wszystkie z wymienionych ok. 100 terminów odnajdujemy w dialekcie arumuńskim i meglenorumuńskim. W tym pierwszym jest zaświadczonych 37, a w drugim, tj. meglenorumuńskim, 32 terminy.

Różnica w podejściu do obu języków polega na tym, że niektórych terminów rumuńskich nie można wyjaśniać przez język albański. Gdyby zaś przyjąć pochodzenie albańskie tych terminów w języku rumuńskim, to nie można by usprawiedliwić procesów fonetycznych, którym zostałyby poddane te same dźwięki w języku rumuńskim i albańskim. Tak np. albańskiej grupie konsonantycznej *th* odpowiadają trzy dźwięki rumuńskie: *s*, *ts*, *č*, a grupie *dh* – rumuńskie *z* i *d*. I odwrotnie, jeśli wyjdziemy od języka prymitywnego, tzn. języka wspólnego dla albańskiego i rumuńskiego, to zauważymy, że dźwięki rumuńskie reprezentują różne dźwięki z punktu widzenia ich pochodzenia. Tak np. rumuńskie *j* w wyrazie *jumătate* reprezentuje rodzaj *i-e*, *l* w wyrazie *mal* reprezentuje pewien rodzaj *l* prymitywnego, podczas gdy w języku rumuńskim mamy *l'*²⁵.

UWAGI KOŃCOWE

Jednym z największych mankamentów w dotychczasowej metodzie badań nad substratem rumuńskim był fakt, że uciekano się do jedyne go kryterium, a mianowicie do porównania z językiem albańskim, podczas gdy elementy trackie i dackie studiowano jedynie w obrębie starożytności indoeuropejskiej z rzadkimi odniesieniami do języka albańskiego i bez powiązania z językiem rumuńskim²⁶. Nie ulega więc żadnej wątpliwości, że w tak praktykowanej metodzie badań zabrakło związku albo powiązań między faktami antycznymi i nowoczesnymi. W ten sposób wykazano, że nie wszystkie elementy substratu języka rumuńskiego odnoszą się do elementów języka albańskiego, gdyż wielu

²⁴ Rosetti, o.c., s. 260 et passim.

²⁵ Ibidem, s. 261.

²⁶ Poghirc, o.c., s. 27 i 29.

bardzo istotnych terminów – takich jak: *brînză* (ser, bryndza), *burtă* (brzuch) czy *sfină* (szałas) – nie odnajdujemy w języku albańskim.

W świetle wyżej wymienionych faktów, znaczenie paraleli leksykalnych rumuńsko-albańskich zmienia się w sposób zasadniczy. Porównanie wyłącznie w interesującym nas zagadnieniu języka rumuńskiego z albańskim sprawiło, że w relacjach tych 2 języków dopatrywano tego samego substratu. Zaistniały więc duże możliwości co do samej interpretacji:

– jeśli język albański pochodzi od języka iliryskiego, to znaczy, że Rumuni mogli zapożyczyć te elementy wyłącznie na południe od Dunaju w epoce łacińskiej bezpośrednio z języka iliryskiego lub też po ukonstytuowaniu się języka rumuńskiego z języka albańskiego.

– jeśli zaś językiem, z którego wywodzi się język albański, jest język dacki, to oznaczałoby, że Albańczycy w starożytności przebywali bardziej na północy, w sąsiedztwie Dacji.

W gruncie rzeczy wyżej wymienione terminy wspólne dla języka rumuńskiego i albańskiego można równie dobrze wyjaśnić przez pokrewieństwo „genetyczne”, sąsiedztwo i możliwe w starożytności wzajemne wpływy między językiem iliryskim i trackim jako substratem języka rumuńskiego. Aby odpowiedzieć autorytatywnie na te i inne pytania, należałoby też zintensyfikować badania dialektologiczne w południowych rejonach naddunajskich, a wyniki badań skonfrontować na płaszczyźnie indoeuropejskiej. Daje się też zauważyć brak aktualnych badań romanistów na terenie dzisiejszej Albanii. Dotychczasowe badania w tym kraju zachęcają wręcz do systematycznych poszukiwań²⁷.

Bez względu na wyniki, które ciągle czekają na ostateczne rozwiązanie problemu, trzeba stwierdzić, że tzw. element albański w języku rumuńskim jest problemem ważkim i dostrzegalnym. Większość terminów albańskich porównywalnych z terminami języka rumuńskiego należy do podstawowego słownictwa rumuńskiego. Modny i ciągle aktualny tzw. proces reromanizacji języka rumuńskiego zapoczątkowany pod koniec XIX wieku, którego celem jest wyeliminowanie słownictwa nieromańskiego – w tym przypadku nie narusza elementów leksykalnych domniemywanych jako albańskie. Przedstawione powyżej terminy są niesłychanie produktywne i biorą udział w procesie derywacji, w tym także za pomocą sufiksów²⁸, jak np. sufiksu deminutywnego *ză* por. alb. *-zë* tworzącego także rzeczowniki zbiorowe, jak w przykładzie *coacăză* (porzeczek) por. alb. *kokazë*.

Język rumuński w swej strukturze romańskiej ma wiele elementów pochodzenia indoeuropejskiego, a jego ewolucja nie może być rozpatrywana

²⁷ Zob. m.in.: W. Cimochowski, *Le dialecte de Dushmani, Description de l'un des parlers de l'Albanie du Nord*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Prace Komisji Filologicznej, 14, 1, Poznań 1951.

²⁸ Zob. szerzej na ten temat: Misterski, *Sufiksacja*, s. 65, oraz tenże, *Recepcja*, s. 92.

wyłącznie przez pryzmat ligi bałkańskiej. Niektórzy lingwiści rumuńscy jednak odchodzą od tradycyjnych sformułowań w kwestii języka rumuńskiego jako języka bałkańskiego. Tak na przykład A. Graur uważa, że z wyjątkiem języka bułgarskiego i serbskiego – pozostałe języki bałkańskie należą do innych rodzin. Graur w dalszym ciągu uważa, że z punktu widzenia geograficznego język rumuński nie stanowi języka bałkańskiego, a jedynie sąsiedztwo „idiomów” południowonaddunajskich wpłynęło na modyfikację struktur języka rumuńskiego²⁹.

Już samo sformułowanie „rodzina języków bałkańskich”³⁰ może budzić zastrzeżenia z punktu widzenia geografii językowej tego obszaru. Nie ulega dzisiaj najmniejszej wątpliwości, że Rumunia została włączona do sfery cywilizacji Półwyspu Bałkańskiego w wyniku rozległych migracji pasterskich, a problem transhumancji³¹ oferuje wiele możliwości rozwiązywania niektórych zagadnień lingwistycznych i historycznych. Język rumuński o strukturze łacińskiej i w oparciu o języki substratu w sposób wyraźny podkreśla właściwości leksykalne, ale także fonetyczne i gramatyczne wspólne dla języka albańskiego, bułgarskiego i nowogreckiego³². Tak więc „lingwistyczny fenomen”³³, jakim jest liga bałkańska, trwa nadal, mimo granic politycznych ustalonych w ubiegłym i w pierwszych dziesięcioleciach bieżącego stulecia i ciągle działa tu szereg konwergentnych skłonności rozwojowych różnych systemów językowych.

RUMANIAN-ALBANIAN LEXICAL PARALLELS

Summary

The Rumanian language, apart from the fact of its Latin origin, apart from the lexical and morpho-syntactic common features of all Romanic languages, has many individual features. A long neighbourhood and the boundary of the Rumanian language with Albanian languages, New-Greek, Bulgarian, Serbian and Turkish made it that it has many common lexical elements with these languages and enters into the composition of the so called "Balkan linguistic league". The existence in the Rumanian language of a certain number of words showing analogies to the Albanian language may be explained not only through the contacts of the Rumanian primogeni-

²⁹ A. Graur, *Rapprochements entre le roumain et le bulgare*, Analele Universităţii, 2, Bucureşti 1979, s. 40.

³⁰ Zob. A. Weinsberg, *Pojęcie rodziny językowej*, w: *Językoznawstwo ogólne*, Warszawa 1983, s. 89-90.

³¹ E. Seidel, *Elemente sintactice slave în limba română*, Bucureşti 1958, s. 144.

³² A. Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, Bucureşti 1978, s. 17.

³³ S. Gogolewski, *Kategoria przypadku w słowiańskich i romańskich językach ligi bałkańskiej*, Acta Universitatis Lodzianis, Łódź 1982, s. 24.

tors with the Albanian ones, but also through the existence of a common linguistic substrate. The substrate of the Rumanian language is, however, very complicated because of the complete lack of attestation of the language of ancient Dacians. The selection of words which enter into the substrate is made on the basis of two criteria:

1. finding their lack in all languages from which the Rumanian language could take them over, i.e. in Latin, Greek, Turkish, Hungarian and in Slavic languages.

2. comparison with the appropriate Albanian words (i.e. the language of surely autochthonous Balkan people).

However, the number of words of an unknown or uncertain etymology fluctuates within 10-15% whereas the comparable elements of the Albanian language are restricted to only about 100 words, among which terms connected with shepherding, flora and fauna are prevailing. For instance, *baltă* (pool) Albanian, *baltë*, *barză* (stork) – Albanian *bardhë*, *brad* (fir, young spruce) – Albanian *bredh*, *bucurie* (joy) – Albanian *bukurë*, *căpușă* (tick) – Albanian *këpushë*, *cioc* (beak) – Albanian *çok*. One should also pay attention to the fact that not all of these 100 words occur in the Arumunian dialects (37) and in the Meglenrumunian dialect (32).

The present state of scientific research on the origin of linguistic relationships in the Balkan Peninsula does not allow the univocal interpretation of Rumanian-Albanian lexical parallels.

If the Albanian language comes from the Illyrian then it means that the Rumunian people might have borrowed these elements exclusively south of the Danube in the Latin epoch directly from the Illyrian language or after the formation of the Rumanian language from the Albanian language. And if the language from which the Albanian language derives is the Dacian language that would mean that the Albanians stayed in the antiquity more to the North in the neighbourhood of Dacia. The existence of common terms for the Rumunian and Albanian languages may also be explained through the "genetic" kinship, neighbourhood and possibly in the antiquity the mutual influences between the Illyrian and the Thracian languages as a substrate of the Rumunian language.